

Asia: VN/36135/2023

Luonnos hallituksen esitykseksi laeiksi terveydenhuoltolain 7 a §:n, sosiaalihuoltolain ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 36 §:n muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Organisaatio tai vastaajataho

Muu järjestö tai yhdistys

Kysymys viranomaisille, mikä on lausuntoa käsitelleen toimielimen nimi ja käsittelypäivämäärä?

-

Lausunnonantajan lausunto

Onko ehdotus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoiman periaatteista säätämisestä kannatettava?

-

Perustelut ja lisähuomiot esityksen kannatettavuutteen liittyen.

Pidämme tärkeänä, että palveluvalikoimaan kuuluvien palveluiden valintaa tehdään avoimesti ja läpinäkyvästi. Palveluita priorisoidaan joka tapauksessa niin yksilö- kuin järjestelmätasolla, ja priorisointi tulee tehdä yhdessä sovittujen periaatteiden mukaan. Periaatteiden ja palveluvalikoiman muutoksista tulee myös viestiä avoimesti.

Omaishoitajaliiton mielestä hallituksen esitys siitä, että palveluvalikoimaa ohjaavat tarve, turvallisuus, vaikuttavuus, kustannusvaikuttavuus sekä läpileikkaavina yhdenvertaisuus ja ihmisarvon loukkaamattomuus, on sinänsä kannatettava. On kuitenkin tärkeää, että päätöksentekijällä on mahdollisuus harkita hoidon ja palveluiden järjestämistä riittävästi yksilöllisten tarpeiden mukaan, ja että järjestelmä ei muutu liian kankeaksi.

Omaishoitajaliitto kantaa huolta periaatteiden käytännön soveltamisesta. Soveltamiseen liittyvät käytännön periaatteet ovat esityksessä epäselviä, eikä niiden vaikutuksia voi siten ennakkoon arvioida. Lisäksi vaarana on, että palveluvalikoima kaventuu liikaa säästötavoitteiden vuoksi. On

myös huomioitava, että samanaikaisten lainsäädäntöhankkeiden yhteisvaikutuksia on vaikea arvioida palveluiden piiriin pääsyn ja oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

Pidämme oikeansuuntaisena linjauksena, että ennaltaehkäisy sekä väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen nostetaan periaatteissa yksilön palvelujen rinnalle, mutta linjaus vaatii riittävää rahoitusta ja resursseja. On pidettävä huolta, että puutteellinen resurssointi ei johda samanlaiseen lopputulokseen kuin esimerkiksi mielenterveyden laitoshoidon pääsyn supistaminen johti, kun lupaukset avohoidon ja riittävän tuen kehittämisestä jäivät lunastamatta.

RIITTÄMÄTTÖMÄT PALVELUT KUORMITTAVAT JÄRJESTELMÄÄ JA LÄHIPIIRIÄ

Tarveperiaate (s. 16) on tärkeä ja on hyvä, että se on tunnistettu. Omaishoitajaliiton saamien lukuisten yhteydenottojen mukaan moni omaishoitoperhe kokee jäävänsä ilman tarvitsemiaan palveluita. Avuntarve ei katoa, jos apua ja tukea ei tarjota, vaan se kanavoituu kuormittamaan muita palveluita, kuten terveydenhuollon päivystystä.

Riittämättömät palvelut kuormittavat terveydenhuoltojärjestelmän lisäksi myös omaisia. Oletus siitä, että omaiset hoitavat, voi asettaa yksinäisiä ja yksinasuvia ihmisiä hyvin heikkoon asemaan sekä heijastua esimerkiksi naapurustoon.

PERHE HUOMIOITAVA KOKONAISVALTAISESTI

Esityksessä on joiltain osin otettu huomioon avun tarvitsijan perheenjäsenten tilanne. Perusteluissa on muun muassa nostettu esiin lasten huomioiminen aikuisten palveluissa (s. 36, 47) ja perhe- (s. 46) sekä lähipiirinäkökulmaa (s.48). Omaishoitajaliiton mielestä näitä näkökulmia olisi syytä vahvistaa entisestään.

Yksilöllisen tarvearvioinnin lisäksi perheen ja lähipiirin huomioiminen on usein keskeistä onnistuneen hoidon ja riskien minimoinnin kannalta. Laajempaa tarvearviointia tulisikin tehdä aina, kun perheessä on useampia avuntarvitsijoita tai kun tilanne kuormittaa koko perhettä tai lähipiiriä.

Esimerkiksi perheessä usealla alaikäisellä lapsella voi olla merkittäviä avun tarpeita, mutta omaishoidon kriteerit eivät täyty kenenkään yksittäisen lapsen kohdalla eikä perhe saa palvelujärjestelmän kautta muutakaan heidän tarpeitansa vastaavaa tukea.

Riittämätön tuki on lapsen etujen vastaista ja heikentää edellytyksiä turvalliselle kasvulle ja kehitykselle. (Vrt. s. 36 ja 46,47). Riittämätön tuki voi kaventaa kohtuuttomasti perheenjäsenten elinpiiriä niin, että he joutuvat läheisen sairaudesta tai vammasta johtuvan sitovan hoivantarpeen vuoksi muuta väestöä heikompaan asemaan.

Koko perheen tilanteen arvioinnin huomiotta jättäminen voi heikentää myös perheen muiden läheisten tai esimerkiksi omaishoidettavan lapsen sisarusten yhdenvertaisuuden toteutumista suhteessa muihin lapsiin, joilla ei ole erityistä tukea tarvitsevia sisaruksia.

VAIKUTUSARVIOT LÄHEISIIN TEHTÄVÄ

Omaishoitajaliitto pitää tärkeänä periaatteena sitä, että yksilötasolla on otettava huomioon potilaan itsemääräämisoikeus (s. 37). Potilaan itsemääräämisoikeuden ohella on kuitenkin arvioitava omaisille lankeava vastuu läheisen huolenpidosta ja hoivasta sekä heidän itsemääräämisoikeutensa.

Sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmä ei selviä ilman omaisten antamaa hoivaa. Palveluvalikoiman periaatteita määriteltäessä tulee arvioida ja ottaa huomioon myös omaishoitotilanteesta aiheutuvat kustannukset läheistään hoitavalle omaiselle. (vrt. ss. 23-24.)

Esimerkiksi Melartinin (2024) tutkimusraportti kuvaa, kuinka leikkaukset ympärivuorokautisessa hoidossa siirtävät hoivavastuuta läheisille, erityisesti naisille. Raportin mukaan ikääntyneen läheisen hoivaaminen johtaa monilla työikäisillä ansiotyöstä luopumiseen, työtuntien vähentämiseen ja matalampaan palkkaan sekä eläkkeeseen.

Vielä haastavampi tilanne on lastaan hoitavalla vanhemmalla, joka joutuu hoivatilanteen vuoksi jäämään jo työuran alkuvaiheessa pois työelämästä pitkäksi ajaksi.

Omaishoitajaliitto painottaa, että läheistään hoitavilla omaisia tulee kuulla vahvemmin palvelutarpeen arvioinnissa, palveluiden ja tuen suunnittelussa sekä päätöksenteossa silloin, kun päätökset vaikuttavat myös heidän arkeensa. Omaisilla ei ole omia alaikäisiä lapsia lukuun ottamatta velvollisuutta osallistua läheisensä hoivaan, mutta silti lainsäädäntö monessa kohdin olettaa omaisten olevan erityisesti ikääntyneen perheenjäsenen tai lähisukulaisen tukena, eikä heitä kuulla tilanteessa. Tämä omaisolettama toteutuu valitettavan paljon käytännössä.

MUUTOKSET EIVÄT SAA JOHTAA KOHTUUTTOMIIN TILANTEISIIN

Uusia periaatteita ja linjauksia käyttöön otettaessa yksilöitä ja perheitä ei saa asettaa kohtuuttomiin tilanteisiin. Yksilöille ja perheille sopivien ratkaisujen löytämistä tulee aina priorisoida.

Sosiaalihuollossa mahdollisia vaihtoehtoja ja vaihtoehtokustannuksia tulee punnita saatavilla olevien, tosiasiallisten vaihtoehtojen pohjalta ja yksilölliset tarpeet huomioiden, sillä kaikki palvelut eivät sovellu kaikille tai kaikissa tilanteissa. Kansallinen lainsäädäntömme ja ihmisoikeusvelvoitteet, kuten vammaisyleissopimus, edellyttävät, että asiakkaalle tarjotaan riittävästi toimivia ja yksilöllisiin tarpeisiin ja tilanteisiin soveltuvia vaihtoehtoja.

HYVINVOINTIHYÖTARVIOINNISTA JA KOHTUULLISUUDESTA

Hyvinvointihyödyn ja kustannusten arvioinnissa tulee myös huomioida suorat ja epäsuorat kustannusvaikutukset koko perheelle. Omaishoito on kustannuksiltaan edullista yhteiskunnalle, mutta sen pitää perustua vapaaehtoisuuteen.

Hyvinvointihyöty sosiaalihuollon terminä on vakiintumaton sekä vaikeasti määriteltävä ja mitattava. Omaishoitajaliitto painottaa, että hyvinvointihyötyjä arvioitaessa tulisi painottaa osallisuutta, palvelujen saavutettavuutta, toimintakyvyn tukemista ja yhdenvertaista mahdollisuutta elää itsenäistä, arvokasta elämää. Esimerkiksi vammaiset henkilöt tarvitsevat usein toisen ihmisen apua osallisuuden ja omannäköisen elämän mahdollistamiseksi. On myös varmistettava, että tarvittavat palvelut saadaan oikea-aikaisesti ja riittävän laadukkaasti. Esimerkiksi ympärivuorokautiseen hoitoon ei tulisi joutua jonottamaan pitkiä aikoja silloin, kun sille ilmenee tarve.

Myös omaishoitajien tukemisen ja vapaiden järjestämisen pitää olla asiakas- ja omaishoitajalähtöisempää. Vain noin puolet omaishoitajista pitää lakisääteisiä vapaitaan – usein siksi, että sopivaa lyhytaikaista hoivapaikkaa ei ole tarjolla. Palveluvalikoimaa tuleekin kehittää niin, että omaishoitajat pystyvät hyödyntämään heille kuuluvia palveluita ja pitämään huolta jaksamisestaan.

Lähteet:

Kalliomaa-Puha, L. (2017). Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. Gerontologia, 31(3), 227–242. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63421>

Melartin, H. 2024. Joku muu hoitaa. Miten ympärivuorokautisen palveluasumisen säästöt vaikuttavat palkattomaan hoivaan ja läheisten työllisyyteen? Kalevi Sorsa-säätiö.

**Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista (jakso 4.2)?
Voitte perustella näkemystänne tähän.**

-

Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista (jakso 4.2)? Voitte perustella näkemystänne tähän.

-

Onko lakiehdotuksilla jotain sellaisia vaikutuksia, joita esitysluonnoksessa ei vielä ole otettu huomioon, ja jos on, niin millaisia vaikutuksia?

-

Kommenttinne pykälästä ja säännöskohtaisista perusteluista: Terveystoimilaki 7 a §

-

Kommenttinne pykälästä ja säännöskohtaisista perusteluista: Sosiaalihoitola 30 a §

-

Kommenttinne pykälästä ja säännöskohtaisista perusteluista: Sote-järjestämislaki 36 §

-

Liittyykö esitysluonnoksen mukaisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoiman periaatteiden soveltamiseen haasteita, ja jos liittyy, niin millaisia ja miten haasteita voisi mielestänne ratkaista?

-

Muita näkemyksiä ja täsmennysehdotuksia?

-

Vartio Elias
Omaishoitajaliitto ry